

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

БІБЛІОТЕКА
СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ

Габріель Гарсія
МАРКЕС

■

ОСІНЬ ПАТРІАРХА

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2025

Наприкінці тижня падальники урубуб пробралися через балкони президентського палацу, роздерли дзьобами дротяні сітки вікон, крилами збурили застояний у кімнатах час, а в понеділок на світанку із подихом теплого, ніжнього бризу місто прокинулося від столітньої летаргії безкінечного омертвіння та прогнилої величі. Лише тоді ми наважилися увійти, ми не брали приступом трухляві фортечні кам'яні стіни, як того хотіли найсміливіші, не зривали з петель головні ворота упряжками волів, як пропонували інші, бо достатньо було поштовху, щоб броньовані ворота, які в героїчні часи будинку чинили опір ломбардам Вільяма Дампіра, подалися з завіс. Ми ніби потрапили в минулу епоху, бо повітря у розвалинах величезного лігва влади було розрідженим, і тиша була древньою, і контури предметів ледь проступали у тьмяному світлі. Уздовж першого внутрішнього дворика, плитка якого тріснула від підземного тиску бур'янів, ми побачили покинутий пост збіглих вартівих, покинуту в шафах зброю, довгий стіл із грубих дощок з тарілками із залишками недільного обіду, перерваного панікою, ми побачили барак у напівтемряві, де колись була канцелярія, кольорові гриби і збляклі іриси серед стосу клопотань, які залишилися без розгляду, звичайний хід яких був повільнішим за найнудніше життя, ми побачили в центрі двору купель, де отримали бойове хрещення більше

п'яти поколінь, ми побачили на задньому плані колишню віцекоролівську стайню, яку перетворили на каретний сарай, а серед камелій і метеликів ми побачили берлин часів Великого Шуму, віз часів Чуми, карету року Комети, катафалк доби Прогресу в рамках порядку, сомнамбулічний лімузин Першого століття миру, всі в доброму стані під запрошеним павутинням і всі пофарбовані в кольори прапора. У наступному подвір'ї за залізною огорожею росли засніжені місячним пилом трояндові кущі, в затінку яких, у часи величі цього дому, спали прокажені і які так розрослися без догляду, що запах троянд заповнив собою все навкруги, а крізь шпарини цього аромату просочувався сморід, що тягнувся із глибини саду, різкий запах курника, сморід коров'яка та ферментів сечі корів і солдатів, які справляли нужду біля стін колоніальної базиліки, котру перетворили на доїльний зал. Пробираючись крізь задушливі зарості, ми побачили склепінчасту галерею, заставлену горщиками з гвоздиками, сплетіннями альстремерій та триколірних фіалок, де колись стояли бараки наложниць, і з розмаїття побутового сміття та кількості швейних машинок ми могли припустити, що тут жило більше тисячі жінок зі своїми виводками недоносків, ми побачили войовничий безлад на кухнях, одяг, що гнив під сонцем у ночвах, відкритий стік спільного нужника наложниць і солдатів, а на задньому плані ми побачили вавилонські верби, які живцем перевезли морем з Малої Азії у велетенських оранжереях, із власним ґрунтом, соком і мрякою, а за вербами ми побачили житловий будинок, величезний і сумний, крізь зірвані жалюзі якого досі залітали урубубу. Нам не довелося вдиратися туди силою, як ми думали, бо центральні двері ніби самі відчинилися від сили наших голосів, тож ми піднялися на перший поверх сходами з натурального каменю, їх вкривали оперні килими, пошматовані коров'ячими копитами, і від першого

вестибюля до приватних спалень ми побачили кабінети та зали для прийомів у руїнах, де розгулювали незворушні корови, об'їдаючи оксамитові фіранки і жуючи атлас крісел, ми побачили героїчні портрети святих і військових, розкидані на підлозі серед поламаних меблів і свіжих коров'ячих кіз'яків, ми побачили їдальню, з'їджену коровами, музичну кімнату, осквернену коровами, поламани столики для доміно й підстрижені коровами газони більярдних столів, ми побачили покинуту в кутку вітряну машину, яка імітувала будь-яке явище у чотирьох квадрантах рози вітрів, щоб мешканців будинку не мучила ностальгія за морем, якого вже немає, ми побачили розвішані скрізь клітки для птахів, покривала, які накинули на них котроїсь ночі минулого тижня, досі їх вкривали, і крізь численні вікна ми бачили величезну сплячу тварину — місто, яке ще нічого не знало про історичний понеділок, в якому воно починало жити, а за містом, аж до обр'ю, ми побачили мертві кратери шорсткого місячного попелу на безкрайній рівнині, де колись було море. У тому забороненому приміщенні, яке вдалось пізнати лише небагатьом привілейованим особам, ми вперше відчували запах падалі, ми відчували астматичне дихання грифів, їхній тваринний інстинкт, і, слідуючи за вітром із запахом гнилі, який здіймали їхні крила, ми знайшли у залі для засідань поїдені хробаками туші корів, дзеркала у повний зріст безкінечно відтворювали їхні огузки, а потім ми штовхнули бічні двері, що вели до кабінету, прихованого за стіною, і там ми побачили його, в полотняній уніформі без відзнак, в гетрах, із золотою шпорою на лівому підборі, старішого за всіх людей і за всіх древніх земних та морських істот, і він лежав на підлозі, долілиць, підклавши під голову праву руку, що слугувала йому подушкою, так, як він спав ніч за нічю упродовж усіх ночей свого дуже довгого життя деспота-самітника. Лише тоді, коли ми його перевернули, щоб

побачити обличчя, ми зрозуміли, що його неможливо впізнати, незважаючи на те що грифи його не склювали, а тому що ніхто з нас його ніколи не бачив, і хоча його профіль прикрашав обидві сторони монет, поштові марки, етикетки від очисних засобів, бандажі й ладанки, і хоча його літографію в рамці з прапором й гербовим драконом на грудях можна було бачити завжди і всюди, ми знали, що це були копії з копій портретів, які вже в рік Комети вважалися недостовірними, коли наші власні батьки дізнавались від своїх батьків, хто він, а їхні батьки від своїх батьків, з дитинства ми звикли вірити, що він живе у Домі влади, тому що хтось бачив, як запалювалися кулі-світильники однієї святкової ночі, хтось сказав, що бачив його сумні очі, бліді губи, задумливу руку, яка махала на прощання порожній вулиці з-під завіси вікна президентської карети, розшитої, наче церковна риза, тому що однієї неділі багато років тому вони схопили сліпого волоцюгу, який за п'ять сентаво декламував вірші забутого поета Рубена Даріо та повернувся щасливий із чесно заробленою монетою-моррокотом, якою вони заплатили йому за концерт, влаштований особисто для самого, хоча волоцюга його не бачив, звичайно, не тому, що був сліпим, а тому, що жоден смертний не бачив його із часів Жовтої гарячки; і все ж ми знали, що він був там, ми знали це, тому що світ обертався, життя тривало, приходила пошта, муніципальний оркестр щосуботи грав безглузді вальси під курними пальмами та пониклими ліхтарями на Пласаде-Армас, а нові старі музиканти заміняли померлих музикантів в оркестрі. Останніми роками, коли всередині вже стихли звуки людської життєдіяльності та пташиний спів, а броньовані ворота зачинились назавжди, ми знали, що в палаці хтось є, бо вночі через вікна, які виходили на море, можна було побачити бліді, ніби в ілюмінаторах, вогні, і ті, хто наважувався підійти ближче, чули за фортечними

мурами стукіт копит і подих якихось великих тварин, і одного січневого пополудня ми побачили корову, яка насолоджувалась сутінками з президентського балкона, уявіть собі корову на головному балконі країни, яка несправедливість, не країна, а лайно, а скільки домислів було: як корова могла опинитись на балконі, всі знають, що корови сходами не ходять, особливо якщо вони з натурального каменю, й тим більше якщо вони заслані килимами, що врешті ми вже й не знали, чи ми її дійсно бачили, чи нам привиділось одного дня, коли у післяобідньому напівсні ми прогулювалися Пласа-де-Армас, що ми побачили корову на президентському балконі, бо ж на ньому нічого не було видно протягом багатьох років, аж до світанку минулої п'ятниці, коли почали прилітати перші грифи, злітаючи з насидженого місця, на карнизі лікарні для бідних, де вони зазвичай дрімали, а потім ще більше зграй, із глибини країни, вони налітали хвилями, одна за одною, з-за обрію через море пилу, де колись було справжнє море, вони повільно кружляли над Обителлю влади, доки їхній король, із білим плюмажем круг шарлатанної шиї, не віддав мовчазний наказ, тоді вони й почали трошити шиби, вітер розніс сморід великого покійника, і грифи без перешкод залітали й вилітали крізь вікна, як можна було уявити лише в будинку без господаря, і ми, дивлячись на них, теж наважились увійти й знайшли в безлюдному святилищі уламки величі, розірване дзьобами тіло з гладкими, наче в дівчини, руками з кільцем із гербовою печаткою на безіменному пальці, і все його тіло було вкрите дрібною висипкою та паразитами з дна моря, особливо пахви й пах, брезентовий бандаж стягував роздуту грижею тестикулу, єдину, яку оминули грифи, незважаючи на те, що вона була завбільшки з бичачу нирку, але навіть тоді ми не наважувалися повірити в його смерть, тому що це було вже вдруге, коли його знайшли в цьому кабінеті, самого й одягнутого,

і померлого вочевидь природною смертю, уві сні, як багато років до того йому передрекла ворожка, дивлячись у полумисок з водою. Коли його знайшли вперше, він тільки вступав у період своєї осені, нація була ще достатньо живою, щоб він не відчував загрози смерті навіть у самоті своєї спальні, і все ж він правив так, наче знав, що йому судилося жити вічно, бо тоді ці палати нагадували ринок, а не президентський палац, де треба було прокладати шлях між босих слуг, які розвантажували в коридорах віслюків, нав'ючених кошелями з городиною і курами, перестрибуючи через юрбу повитух із голодними дітьми на руках, які спали на сходах, очікуючи на диво офіційного милосердя, треба було ухилитися від потоків брудної води, яку безцеремонні конкубіни виплескували із ваз, міняючи зів'ялі за ніч квіти на свіжі, вони мили підлоги ганчір'ям та співали пісні про примарне кохання в такт із ударами сухого гілляччя, яким вони вибивали килими на балконах, і все це зливалося з прокльонами довічних чиновників, якими вони розганяли курей, які несли яйця в лотках на їхніх письмових столах, і товчією повій і солдатів у туалетах, з лементом птахів і гризнею бродячих собак посеред приймалень, бо ніхто не знав, хто є хто і від чийого імені в цьому палаці з безліччю відчинених дверей, і годі було у страхітливому гармидері його нутрощів встановити, де ж тут був уряд. Господар дому не тільки брав участь у цьому ярмарку катастроф, а й сам його створив і командував ним, бо щойно спалахувало світло в його спальні, ще до перших півнів, президентська варта сурмила побудку, сповіщаючи про початок нового дня найближчій казармі Конде, а там підхоплювали й передавали базі Сан-Херонімо, а звідтам — до фортеці в порту, і відтіля ще шість сурм одна за одною сповіщали про ранкову зорю, пробуджуючи спершу місто, а потім всю країну, поки господар займався своїми роздумами на портативному клозеті,

намагаючись руками заглушити дзвін у вухах, який тоді починав проявлятися, споглядаючи на вогні кораблів, що пропливали мінливим топазовим морем, яке в ті славетні часи ще билось біля його вікон. Щодня, відколи він заволодів палацом, він йшов до стайні наглядати за доїнням, щоб власноруч зміряти надій, який три президентські вози розвозили до міських казарм, потім він випивав горнятко чорної кави зі шматком касабе, не знаючи, куди його несе вітер нового дня, завжди уважний до балачок слуг, які були мешканцями дому, з якими він говорив однією мовою, чиї відверті лестощі він цінував найбільше і чиї серця він читав найкраще, і майже о дев'ятій він повільно приймав гарячу ванну з травами в гранітній купелі, яка стояла у затінку мигдалевих дверей в його приватному дворіку, і лише після одинадцятої йому вдалося подолати ранкову тривогу світанку, щоб зустрітися з труднощами реального світу. Раніше, під час висадки морської піхоти, він замикався в кабінеті з командувачем десантних військ, щоб вирішувати долю країни, і підписував усі можливі закони та накази відбитком великого пальця, бо тоді не вмів ні читати, ні писати, але коли його знову залишили наодинці з його країною та його владою, він вирішив не труїти собі кров жахіттями писаних законів і керував в усній формі та фізичною присутністю завжди і всюди, з твердокам'яною обачністю, але також зі спритністю, неймовірною для його віку, його обступав натовп прокажених, сліпих та паралітиків, які благали його дати щіпку солі, яка в його руках ставала цілющою, й оточувало полчище дипломованих політиків і наглих підлабузників, які проголошували його корехідором землетрусів, сонячних затемнень, високосних років та інших помилок Господа, він волочив свої величезні ноги, як слон по снігу, туди-сюди по будинку, вирішуючи державні та побутові питання з тією ж простотою, з якою наказував зняти ці

двері звідси і перенести ген туди, їх знімали, а потім несли назад, бо він так вирішив, потім наказував, щоб годинник на башті відбивав дванадцятую не о дванадцятій, а о другій, щоб життя здавалось довшим, готово, без зволікань, без затримок, і лише в годину сіести все затихало, а сам він ховався у напівтемряві гарему, наскоком кидався на котрусь, не роздягаючи і не роздягаючись, не зачиняючи двері, й по всьому палацу долинали його бездушне хрипіння чоловіка на хвилину, гарячковий дзвін золотої шпори, його собаче скавуління, перелякані вигуки жінки, яка марнувала свій момент кохання, намагаючись скинути із себе виснажені погляди своїх недоносків: забирайтесь звідси, ану бавитись на двір, нема чого дітям дивитися на це, і наче ангел пролітав по небу батьківщини, стихали голоси, життя зупинялось, усі завмирили, притиснувши палець до губ, не дихаючи, безгоміння, генерал зайнятий утіхами, але ті, хто знав його найкраще, ані на мить не вірили у спокій цієї священної миті, тому що завжди здавалося, що він має здатність роздвоюватися, його ніби бачили за грою в доміно о сьомій вечора і водночас в залі для прийомів, бачили, як він підпалює коров'ячий гній, щоб відігнати комарів, і ніхто не плекав ілюзій, поки не згасало останнє світло у вікнах і не чувся брязкіт трьох дверних гаків, трьох засувів, трьох замків президентської спальні, поки не лунав удар тіла, яке впало від втоми на кам'яну підлогу, і старече дихання, яке нагадувало дитяче, що ставало більш глибоким, у міру того як піднімався приплив, поки нічні арфи вітру не заглушували стрекіт цикад в його барабанних перетинках, а широка піниста хвиля не починала котитися вулицями старовинного міста віцекоролів і буканьєрів, затоплюючи палац крізь усі вікна, як у ту жахливу серпневу суботу, коли морські жолуді обліпили дзеркала, а залу для аудієнцій покинули на милість ошалелених акул, і рівень води піднімався вище рівня

доісторичного океану, вода заповнювала все на землі, і простір, і час, тільки він один плив обличчям додолу в місячному морі своїх мрій, самотній утопленик, у своєму простому солдатському парусиновому мундирі, в гетрах, із золотою шпорою, та спочиваючи на правій руці, як на подушці, підклавши її під голову. Його властивість перебувати у декількох місцях водночас у ті важкі роки, які передували його першій смерті, коли він одночасно піднімався сходами й спускався, коли водночас захоплено споглядав на море і здригався від кульмінації любовних утіх, не була особливістю його натури, як стверджували підлабузники, і не була масовою галюцинацією, як стверджували його критики, просто йому пощастило мати двійника в особі готового на все і відданого, як пес, Патрісіо Арагонеса, його ніхто не шукав, він сам знайшовся, просто колись генералові донесли, що якась фальшива президентська карета їздить індіанськими селами і якийсь чоловік видає себе за нього доволі успішно, начебто люди бачили бліді губи, тонку, ніби в нареченої, руку в атласній рукавичці, яка розкидала пригорщі солі хворим, які стояли навколішки вздовж дороги, і що за каретою їхали два фальшиві офіцери, збираючи тверді гроші за зцілення, уявляєте, мій генерале, яке святотатство, але він не віддавав жодного наказу проти ошуканця, але просив, щоб його таємно привезли до президентського палацу, з мішком на голові, щоб його не прийняли за генерала, але тоді він сам пережив те дивне відчуття, ніби побачивши себе самого зі сторони, ніби схожість із тим пройдисвітом при-нижувала його, дідько, цей чоловік — я, — сказав він, — вони й справді були схожі, та не у всьому, не було авторитарного тону в голосі, і той чоловік так його ніколи й не освоїв, і чітка лінія життя на долоні пройдисвіта тягнулась рівно до основи великого пальця, якби не це, наказав би розстріляти одразу, його схвилювала та лінія, начебто його власна доля